

Usul İslam Araştırmaları

ISSN 1305-2632 | e-ISSN 2147-8279

Ekim/October, 38 (38): 171-177

Ortaçağ Felsefesi: Skolastisizm

Joseph Rickaby, çev. Filiz Didem Çoban Sarı, İstanbul: Fol Yayınları, 2021,
88 sayfa, ISBN:9786257307543

Tamer Yıldırım

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı, Felsefe Tarihi Bilim Dalı,
tyildirim@sakarya.edu.tr | ORCID: 0000-0003-0033-0539

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Types: Kitap Tanıtımı/Book Review

Geliş Tarihi/Received: 20 Ağustos/August 2022

Kabul Tarihi/Accepted: 26 Ağustos/August 2022

Yayın Tarihi/Published: 01 Ekim/October 2022

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Ekim/October

Cilt/Volume: 38

Sayı/Issue: 38

Sayfa/Pages: 171-177

Cite as/Atf: Yıldırım, Tamer. “Ortaçağ Felsefesi: Skolastisizm, Joseph Rickaby, çev. Filiz Didem Çoban Sarı, İstanbul: Fol Yayınları, 2021, 88 sayfa, ISBN:9786257307543”. Usul İslam Araştırmaları-Usul Islamic Studies 38/38 (Ekim 2022): 171-177.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

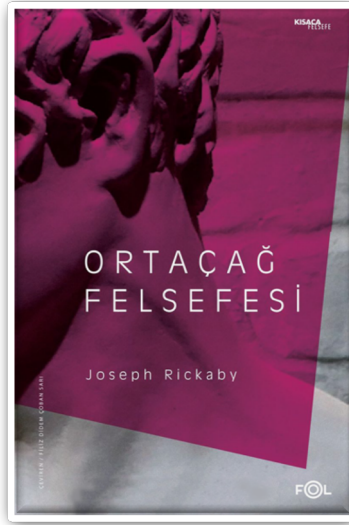
Yayıncı/Published by: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/İstanbul Sabahattin Zaim University.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Tamer Yıldırım).

***Ortaçağ Felsefesi: Skolastisizm, Joseph Rickaby, çev. Filiz
Didem Çoban Sarı***

İstanbul: Fol Yayınları, 2021, 88 sayfa

ISBN:9786257307543

Joseph Rickaby (1845-1932), Cizvit anlayışı benimseyen bir felsefe tarihçisi ve Katolik düşünceye mensup bir ilahiyatçıdır. Londra Üniversitesi'nde bir dönem eğitim görmüş, ardından etik ve doğal hukuk dersleri vermiştir. St. Thomas Aquinas'ın doktrininin ampirizme ve Hegelciliğe karşıt bir eleştiriye sahip olduğunu belirtmiştir. Devamında Aquinas'ın *Summa contra Gentiles*'inin açıklamalı İngilizce çevirisini yayınlamıştır. Bu, Rickaby'nin en önemli çalışması olarak değerlendirilir. 1926'da St. Bueno's College'dan emekli olan Rickaby, 60 makale ve 30'a yakın kitap yazmıştır.

Felsefe tarihinin farklı dönemleri üzerine yazılan kitaplar, çağlar boyunca filozofların insani değerlerin ve varoluşun temelleri hakkındaki fikirlerini ve bunların insan faaliyetleri ve davranışlarında nasıl rol oynadığını ele alır. Burada değerlendireceğimiz eser de ortaçağ sürecindeki skolastisizmin niteliğine dair bilgiler sunmaktadır. Katolik bakış açısıyla açık ve basit bir şekilde eserini oluşturan yazar, skolastikliğin kökenleri, 13. yüzyıldaki yükselişi, çöküşü ve modern canlanmasının nasıl olabileceği, etik ve politikadaki yeri hakkında temel açıklamalar yapmaktadır. Kitap, felsefenin derinlemesine bir tartışmasından çok, skolastik felsefeye genel tarihsel bir bakış açısı sunmaktadır. Gerçekte skolastik felsefe ayrıntılarda yoğunlaştığından konu olarak oldukça ağır olmasına rağmen elimizdeki kitap özlü anlatımıyla mevzuları anlamayı kolaylaştırmıştır. Kitap ayrıca Yeni Thomasçılıkla ilgili olan yönleri nedeniyle güncelliğe de sahiptir. Rickaby, skolastisizmin Katolik doktrini üzerindeki etkisini savunmacı ve kısmen eleştirel bir şekilde ele almaktadır. Çünkü ona göre skolastisizm günümüzde tam olarak ölmüş değildir ve Katolik kilisesi okullarında halen desteklenmektedir.

Kitabın ilk çeyreğinde skolastik aklın meşguliyetlerinin temel olarak hangi konuları içerdiği anlatılmıştır. Kitaptaki skolastik ve ortaçağ tamamen Batı ve Hristiyan düşünceci olumlama üzerine kurulmuştur. Müslüman filozoflardan sadece İbn Sina ve İbn Rüşd eleştirel bir şekilde ele alınmakta, önemsiz ve yanlış değerlendirmelere sahip kişiler olarak gösterilmektedir. Niteleme için İslam felsefesi kavramı değil Arap kelimesi kullanılmıştır. Rickaby'ye göre bir şeyin teolojide doğru, felsefede yanlış olabileceği tutumu, yani iki gerçek olarak bilinen durum (çifte hakikat), İbn Rüşd'ün kendisinin değil sonraki İbn Rüşd'ülerin tutumudur. Rickaby'nin bu değerlendirmesi doğrudur. Çünkü İbn Rüşd'ün *Faslu'l-makal*, *el-Keşf an Minhaci'l-edille* ve en son kitabı *Metafizik Şerhi* bütünlükçü bir bakış açısıyla okunursa bu değerlendirmenin doğruluğunun ortaya çıktığı görülür. Yazar skolastik düşünceye İbn Rüşd'ün etkisinin azlığını veya olmadığını göstermek için onun temel konumundan yani aklın birliği veya hakikatin birliği konumundan Ockhamlı William'ın uzak durduğunu fakat Ockham'n felsefedeki en büyük hatasının ahlaki ayrımları Tanrı'nın iradesine bağlı hale getirmesi olarak ifade etmiştir. Bu ilke, herhangi bir şeyin haklı ya da haksız, adil ya da iyi, makul ya da mantıksız, doğru ya da yanlış olmasının tek nedeninin Tanrı'nın öyle olmasını istediği için olduğunu söyleyecek kadar ileri götürülürse, etiğin ve aslında tüm felsefenin mahvolmasına kadar gider ki

Rickaby’i bunu doğru bir durum olarak görmez.¹ Günümüzde felsefe tarihinde özellikle Ockham ekseninde adcı felsefenin ilkeleri anlatılırken, yazara göre Ortaçağ’da filozoflardan adcıların olup olmadığı şüphelidir. Çünkü eğer genel adlar sadece adsa ve onların anlamları yoksa o zaman bütün insanın konuşması genel adlar üzerinden ilerlediğinden saçmalık olacaktır.² Skolastik felsefenin çağdaş gelişmelere uygun yeniden canlandırılmasını düşünen bir kişinin bu tür eleştiriye açık konuları ötelemeye çalışması savunmacı bir yaklaşımın sonucu olarak değerlendirilebilir.

Skolastik felsefede Aristoteles’in çevirileri büyük önem taşır, çünkü eğer Aristoteles Latinceye çevrilmemiş olsaydı skolastik felsefe ortaya çıkmazdı. Fakat şu da bir gerçek ki, skolastiklerin ellerindeki antik dönem eserlerinin çevirisi çok kötüydü. Dolayısıyla onların eski ustalarının aklına nasıl yaklaşması ve konuyu anlaması konusunda ortaya koydukları beceri bile takdire şayandır. Bu durum önemlidir. Çünkü skolastiklerin etiği ve politikası, Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etik ve Politika*’sına dayanır. Bununla birlikte Hristiyan oldukları için etik öğretimi konusunda Antik Yunanlara mantık ve metafizik konularında olduğu kadar bağlı değillerdir. Aristotelesçi etik tek başına, bütünüyle ancak yalıtılmış olarak durur. Skolastikler ona deontoloji bilimini eklerler ve böylece teolojiyle bağlantısını kurarlar. Aristotelesçi erdemlere ödev, sorumluluk, günah, egemen yasa koyucu ve yargıç, gelecek hayatta ödül ve ceza gibi kavramları eklediler. Etik davranışı yasa altına aldılar ve bu yasa için yeterli bir yaptırım sağladılar. Aristoteles etiği mutluluk üzerine bir sistem kurar ancak deontolojiye geldiğinde yetersiz kalır. Aristoteles, mutluluğa giden yolu gösterir ancak o yolu görev olarak karakterize etmeye girişmez.³ Bu durum skolastiklerin Aristoteles’in olduğu gibi almadığını onu kendi dönemlerindeki genel yaklaşıma dönüştürerek ele aldıklarını gösterir.

Rickaby, ortaçağda skolastisizmin bir ruhban felsefesi olduğunu, felsefeye meraklıların çoğunlukla din adamları olduğunu belirtir. Günümüzde de Roma Katolik kilisesinin insan aklına kaybettiği üstünlüğünü geri alabilmesinin umudu, skolastisizmde gibi görünmektedir. Tarihsel olarak baktığımızda skolastisizm Avrupa’nın entellektüellerini cezbetmediği için çöktüğü söylenebilir. Çünkü

¹ Joseph Rickaby, *Ortaçağ Felsefesi: Skolastisizm*, çev. Filiz Didem Çoban Sarı, (İstanbul: Fol Yayınları, 2021), s. 45-46.

² Rickaby, *Skolastisizm*, s. 12,13.

³ Rickaby, *Skolastisizm*, s. 74.

İnsanların düşünceleri sosyal, siyasal ve bilimsel alandaki farklı başka şeylerle meşgul olmaktadır. Dolayısıyla Katolik kilisesi zemin kaybettikçe skolastisizm de kaybetmiştir. Reforma yol açan nedenler aynı şekilde skolastisizmin çöküşüne de eşlik eden nedenlerdir. Fakat skolastikler oldukça özgür düşünürler, ancak her zaman düşüncelerini Ana kilise'nin öğretileriyle uyumlu kılmak için çalışırlar ve öyle olması gerektiğine de inanırlar.⁴ Yazarın bu açıklamasında bir problem var gibi durmaktadır. Hem özgür olduğundan bahsedilecek hem de otoriteye yani kiliseye bağlı olarak bunun gerçekleşeceği belirtilecek. Yani özgürlüğün sınırları kilisenin izin verdiği kadar olacak. Bu durum özgürlüğün genel anlamıyla çelişkilidir çünkü Katolik kilisesinin özgürlük sınırları oldukça dardır.

Aslında Rickaby, bunu kısmen kabul etmektedir fakat konuyu siyasal bir temele çekerek açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre Roma İmparatorluğu resmi olarak Hristiyan olmuş fakat kiliseye düşmanken verdiği daha fazla zararı himayesi altındayken vermiştir. Sonuçta skolastiklerin önündeki antitez kilise ve devlet değil, papa ve imparator olmuştur.⁵ Fakat yazara göre 19. yüzyıldan itibaren felsefe, herkesin kendi kibri üzerine gevezelik ettiği bir kafa karışıklığı yeri haline gelmiştir, hiçbir şey sabit ve kesin kalmamış, bilimin tırmanabileceği bir dayanak bulunamamıştır. Hepimiz ailenin toplumunun ve devletin kendisinin, sapkın görüşlerin zararları tarafından nasıl tehlikeye atıldığını görüyoruz. Üniversite ve okullarda daha sağlam, kilisenin öğretilerine daha uygun bir doktrin öğretilseydi, toplum çok daha barışçıl ve çok daha güvenli olurdu⁶ diyerek dine ve dolayısıyla kiliseye açık bir kapı bırakmaya çalışmaktadır. O zaman şu soruyu sormamız gerekir: Bugünkü olumsuzluklar, insanlar kiliseden uzaklaştığı için mi gerçekleşti? Eski dönemde Kilisenin sebep olduğu olumsuz durumlar ve sonucunda oluşturulan korku toplumu muhayyel bir durum muydu? Eski zamanlardaki olumsuzlukların bir bilançosunu çıkarmak zor olduğundan o dönemde oluşan sorunların bir listesini yapamıyoruz. Fakat sorunların olduğunun ve bunun ilgili dinin savunucuları tarafından yapıldığını biliyoruz. Burada bir koruma kalkanı gibi görev yapacağı belirtilen hangi dindir? Yakın dönemde Amerika yerlilerinin çocuklarının asimile edilmesi için Kanada ve Amerika'da kilise okullarında öldürülmesi olayını yazar acaba nasıl değerlendirdi?

⁴ Rickaby, *Skolastisizm*, s. 73.

⁵ Rickaby, *Skolastisizm*, s. 79.

⁶ Rickaby, *Skolastisizm*, s. 64.

Yeni Thomasçılığı savunan yazara göre Yeni Thomasçılık ortaçağda olduğu haliyle geri dönmeyecek. Başka bir deyişle, geri dönecek olan şey yeni skolastisizm olacaktır. Skolastisizm de diğer felsefeler gibi insan aklının bir ürünüdür. O, gökten düşmemiştir onu insanlar yapmıştır ve insanlar değiştirebilir. Örneğin; “Teolojik meselelerden ayrı olarak, skolastisizmin ortak kavramı “ilk madde” kavramıdır. Bu konuda Yeni Thomasçı iki farklı yol seçebilir: Ya kavramın duyu verilerine dayandığını ve tüm insanlara açık olan üzerine inşa edilmiş olduğundan bilimsel araştırmalardan bağımsız olduğunu beyan edebilir ya da elektrik akımlarında çözülmüş atomların altında veya sonunda atomun çözünebileceği kanıtlanan herhangi diğer elementlerin, uzamlı ya da uzamsız, altında yatan *materia prima*’yı bulmaya çalışabilir. Yeni Thomasçının bu yollardan hangisini seçeceğini ve ikincisini seçerse ne sonuç çıkacağını tam olarak tahmin edemeyiz. Ancak *materia prima* konusunda şüphesiz bir karar vermesi gerekecektir. Hareket ettirilemez bir ilk hareket ettiricinin kişileştirilmiş bir Tanrı’dan başkası olamayacağı hala kanıtlanmayı beklemektedir. Yalnızca rastgele hareketin değil ama öğelerinin en başından avantajlı konumlarda düzenlenmiş olması gereken düzenli bir dünyanın hareketlerinin öne sürüldüğü iddia edilirse, -hareketten evrenin enerjilerine geçsek ve enerjinin korunumu ilkesini anımsarsak- o zaman bu argümandan daha fazlası çıkartılabilir. Bu şekilde Yeni Thomasçılık modern fiziğin derinlerine inmelidir. Gelecek için bir felsefe olarak skolastisizmin umudu, fizik bilimiyle ittifakına dayanmaktadır”.⁷ Yazarın görüşlerini kabul edersek bugün hala devam eden Cern deneyine nasıl yaklaşacağız? Sonuçta eğer Tanrı parçacığı denilen unsur bulunursa teolojik değerlendirmelerden vaz mı geçeceğiz? Yazarın 1930’da öldüğünü o zamandan günümüze çok şeyin değiştiğini göz önüne alırsak Rickaby’nin yaşadığı dönemde bu düşüncenin makul görüleceğini fakat bugün için savunulabilir bir durum olmadığını söyleyebiliriz.

Sonuçta yazara göre; “İnanç mantığımızı değil inancımıza meydan okur. İnanç dogmaları baştan kabul edilmiş hakikatlerdir. Bizim inancımıza sonuç olarak sunulmazlar. Doktrinlerin bazılarını sonuca götürecek argümanlarla erişilmez. Bazıları erişilebilir olabilir, ama ben yolu bulamıyor olabilirim. İnançın hakikati asla sorguya konu olamaz ama inancın bir hakikatinin doğruluğunu akıl kabiliyetimle kanıtlamaya çalışma sorguya açıktır. Eğer skolastisizm yeniden

⁷ Rickaby, *Skolastisizm*, s. 70-72.

canlanacaksa canlanma hareketine önderlik edecek olan yeni skolastiğin sağlam bir inanç, korkusuz spekülasyon ve Tanrının sözüne mutlak güven sahibi bir insan olması gerekecektir (s. 83-84).⁸ Modern dönemde pozitivist bir bakış açısıyla yetişmiş, olayları bilimin verilerine göre açıklamayı benimsemiş, aklın rehberliğini ilke edinmiş birisini inancın ilkelerine bağlı bir felsefeye ikna etmek kolay olmayacaktır. Fakat günümüzde azalmaya başlasa da 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Yeni Thomasçılığı kabul eden ve savunan bir filozof grubu vardı. Günümüzde bunu (Katolik kilisesi hariç) benimseyen ve devam ettiren kimse yok gibidir. Bundan sonraki süreçte kabul edenler çıkar mı? Bunu da zaman gösterecektir.

Çeviri konusuna gelince kitabın özellikle ilk kısımlarının çevirisinde problemler bulunmaktadır. Çevirinin alanın kavramsal yapısını bilen biri tarafından yapılması gerekir eğer alandan biri değilse kitabın editörünün alandan olmasına dikkat edilerek çeviri problemlerinin miktarı azaltılabilir. Ayrıca kitapta geçen negasyon, hilt, pontif gibi kelimelerin Türkçeleştirilmeleri gerekirdi.

⁸ Rickaby, *Skolastisizm*, s. 83-84.